

De opmars van informatietechnologie

Een vergelijkend warenonderzoek van drie strafmaatsystemen

dr. E.W. Oskamp en mr. A.H.J. Schmidt*

Al zeer lange tijd wordt een pennenstrijd gevoerd over de wijze waarop men binnen de rechtspraak kan komen tot meer rechtsgelijkheid, rechtszekerheid en doelmatigheid. Vaak wordt in informatietechnologie een mogelijkheid gezien om deze doelen te bereiken. Recentelijk nog heeft de commissie Leemhuis in haar rapport het belang van onderzoek naar informatiesystemen ten behoeve van de ondersteuning bij de straftoemeting onderstreept.¹

In de bewaking van eenheid van rechtspraak hebben met name het O.M. en de zittende magistratuur², een grote verantwoordelijkheid. Enerzijds zal een consistent requireerbeleid een positief effect hebben op het straftoemetingsbeleid.³ Anderzijds heeft de rechter een onafhankelijke positie en blijft hij verantwoordelijk voor de strafoplegging in het individuele geval. Kortom, naast een uniform requireerbeleid zal er tevens rechterlijke afstemming moeten plaatsvinden.

De beslissingsondersteunende informatiesystemen hebben zowel binnen het O.M. alsook binnen de zittende magistratuur hun intrede gedaan. Binnen het O.M. ging de samenstelling van de Polaris-richtlijnen (Project Ontwikkeling Landelijke Richtlijnen voor Strafvordering) gepaard met de ontwikkeling van het Bos-systeem (Beslissing Ondersteunend Systeem). Binnen de zittende magistratuur zijn inmiddels twee pilots uitgevoerd: Nostra (Noordelijk Straftoemetingssysteem) en IVS (Informatievoorziening bij Straftoemeting).

Naast deze twee initiatieven om tot geautomatiseerde data-verzameling te komen, wordt bovendien een derde project ingericht voor het registreren van zwaardere delicten (waarbij vier jaar of meer is opgelegd). De opmerking van Corstens (1998, p. 299) dat er op dat gebied vooralsnog een grote leegte gaapt, onderschrijven we, maar de suggestie dat die nog lang zal duren geenszins.

In deze bijdrage willen we een indruk geven van de resultaten die deze initiatieven hebben opgeleverd. Eerst behandelen we de achtergronden van de drie informatiesystemen. Vervolgens schetsen we een casuspositie (tasjesroof) aan de hand waarvan de werking van de afzonderlijke systemen wordt weergegeven. We zetten de verschillende wijzen waarop

* De auteurs zijn respectievelijk onderzoeker bij de afdeling Recht en Informatie van de Rijksuniversiteit Leiden en universitair hoofddocent bij dezelfde afdeling.

ondersteuning wordt verleend tegen elkaar af en besluiten met een toekomstvisie.

De drie systemen naast elkaar gezet

Het gaat om verschillende typen informatiesystemen. Bos is een regelgebaseerd systeem en berekent de te eisen straf op basis van bestaande requireer-richtlijnen. Nostra is een systeem dat op basis van grote aantallen casusposities een statistisch overzicht biedt van straffen die zijn opgelegd in gevallen die globaal vergelijkbaar zijn. IVS richt zich (naast deze statistische vorm van ondersteuning)⁴ op het bieden van inzicht in de redenen en argumenten achter de opgelegde straf in vergelijkbare gevallen (inhoudelijke ondersteuning).

Bos

Het gebrek aan eenheid in de eisen van het O.M. was begin jaren zeventig aanleiding om landelijke richtlijnen te introduceren. Deze landelijke richtlijnen bleken echter niet erg bruikbaar in de praktijk. Volgens Steenhuis (1998, p. 3) waren ze veelal lastig te raadplegen, weinig consistent en onvoldoende feitelijk. Het projectteam Polaris is in 1995 in het leven geroepen om een nieuw, verbeterd richtlijnenstelsel samen te stellen. Tevens is Bos ontwikkeld om het gebruik van deze richtlijnen op de verschillende parketten te ondersteunen. De doelstelling van de Polaris-richtlijnen is als volgt weer te geven (Steenhuis, 1998): 'Polaris zorgt voor meer rechtsgelijkheid zodat meer tijd resteert voor complexere strafzaken.'

Door de projectgroep Polaris wordt er naar gestreefd dat alle officieren van justitie vanaf medio 1998 gelijke straffen eisen voor ongeveer tachtig procent van de strafbare feiten inclusief verkeersdelicten. De verwerking van 35 richtlijnen zal door een computer (Bos) worden overgenomen. De

- 1 Met het oog op een betere informatie-uitwisseling acht de Commissie op het gebied van de rechterlijke samenwerking een forse informatietechnologische impuls noodzakelijk (Leemhuis e.a., 1998, p. 21).
- 2 Binnen de zittende magistratuur is in dezen een bijzondere taak weggelegd voor de Hoge Raad. Brenninkmeijer pleit voor een verdergaande controle van de Hoge Raad: voorts zou de Hoge Raad onder toepassing van het gelijkheidsbeginsel en het motiveringsbeginsel de strafrechter moeten dwingen het systeem consistent toe te passen en daarvan verantwoord af te leggen door de strafmotivering (aangehaald in Frijda 1996, p. 18).
- 3 Uit onderzoek is gebleken dat in veel gevallen conform de eis wordt geoordeeld (Slotboom e.a., 1992). Deze eenzijdige ontwikkeling brengt echter met zich mee dat het straftoemtingsbeleid voor een belangrijk deel wordt ingegeven door het O.M. In het verleden is ten aanzien van bij voorbeeld alcohol in het verkeer gebleken dat nadere afstemming mogelijk is over de precieze inhoud van de richtlijnen via uitspraken van de zittende magistratuur.
- 4 Deze functie beschrijven we hieronder bij Nostra.

doelstelling van dit systeem is tweeledig (Remmerts de Vries, 1995): ten eerste het toepassen van de O.M.-richtlijnen door de beoordelaars eenvoudiger en tevens minder vrijblijvend maken; ten tweede een mogelijkheid creëren om achteraf na te gaan in welke mate en waarom van de richtlijnen wordt afgeweken.

Om de invoering van de Polaris-richtlijnen zo effectief mogelijk te maken, wordt ernaar gestreefd om de richtlijnen gelijktijdig met het Bos-systeem op de parketten te introduceren. Naar verwachting zal dit eind 1998 plaatsvinden.⁵ Het systeem wordt een belangrijk middel voor het college van procureurs-generaal en hun beleid, om eenheid van strafeisen binnen het O.M. te bevorderen. Er hebben inmiddels experimenten plaatsgevonden op de parketten van Amsterdam en Leeuwarden. De resultaten waren bemoedigend. Door de lokale richtlijnen in Bos op te nemen steeg de mate waarin aan die richtlijnen gevolg werd gegeven met dertig procent (*Opportuun*, 1997).

Het Bos-systeem is geen databank, maar een informatiesysteem dat op basis van een puntenstelsel (als geformuleerd in de Polaris-richtlijnen) een afdoeningsvoorstel berekent. De zaken die aan Bos worden voorgelegd worden wel geregistreerd, niet met het doel deze weer beschikbaar te stellen aan officieren, maar om vast te kunnen stellen in welk percentage en met welke argumentatie van het berekende afdoeningsvoorstel wordt afgeweken.

IVS

Eind 1993 is aan de Rijksuniversiteit Leiden, in samenwerking met de werkgroep criteria voor straftoemeting van de NVvR, een onderzoek gestart naar een databank voor straftoemeting. Als uitgangspunt diende in dit onderzoek de stellingname dat geconstateerde verschillen in straftoemeting met name voortkomen uit de gebrekkige communicatie over straftoemetingsvraagstukken tussen rechters onderling. Hierdoor is de benodigde gemeenschappelijke straftoemetingskennis (vakkennis) niet tot wasdom gekomen. Het doel van het IVS-project is dan ook: het met behulp van informatietechnologie inzichtelijk maken van de bestaande straftoemetingspraktijk voor een rechter die in een individueel geval beslist.

Inzicht is noodzakelijk om discussie over straftoemetingsvraagstukken mogelijk te maken. Pas daarna kunnen desgewenst landelijke afspraken worden gemaakt. Centraal in de IVS-aanpak is de nadruk die wordt gelegd op straftoemetingsredenen. Uit onderzoek is gebleken dat rechters bij de beoordeling van een individueel geval niet alleen behoefte hebben aan inzicht in straffen die in soortgelijke gevallen al eerder zijn opgelegd,

⁵ Op dit moment is er slechts een demo-versie van Bos beschikbaar. Bij een demonstratie van het Bos-systeem op 17 maart j.l. bij het gerechtshof Leeuwarden werd aangekondigd dat de ontwikkeling van het echte systeem binnenkort Europees wordt aanbesteed.

maar met name ook in de argumenten die aan die straffen ten grondslag hebben gelegen. Het uitgangspunt is daardoor niet alleen de ondersteuning van straftoemeting als *statistisch/beschrijvende*, maar als *redengevend/normatieve* taak. Het gaat niet alleen om welke straf een andere rechter heeft opgelegd in een vergelijkbaar geval, maar het gaat vooral om het *waarom*, de argumenten achter die straf.

Er is in dit verband een instrument ontwikkeld dat de informatie-uitwisseling, in de meest brede zin van het woord, tussen rechters ondersteunt en vooral ook stimuleert. De ondersteuning van *discussie tussen strafrechters* is universeel en niet-sturend. Dat wil zeggen dat elke strafrechter zijn eigen redengevende formulering kan aanbieden – en als hij dat doet, dat deze dan beschikbaar komt voor andere rechters.

In dit project is gekozen voor de complexere delictsvormen omdat gebleken is dat rechters juist hier grote behoefte hebben aan ondersteuning en inzicht in de wijze waarop deze delicten landelijk worden afgedaan. Wij zijn van mening dat de eenvoudige, veelvoorkomende delicten afstemming ook via landelijk overleg kan worden bereikt, omdat het aantal beoordelingsfactoren bij die delicten overzichtelijker is. Dit project is eind 1997 afgerond en de eindrapportage is in januari 1998 aan de Minister van Justitie overhandigd (Schmidt, 1997; Oskamp, 1998).

IVS is een databank. Aangezien het systeem op zoek gaat naar de meest vergelijkbare gevallen, is het niet direct noodzakelijk om alle strafzaken te registreren. De casusinvoer kan zich bij voorbeeld beperken tot de complexere gevallen waarin zich nieuwe inzichten ten aanzien van de strafoplegging voordoen. In deze benadering is het, in tegenstelling tot de Nostra-benadering, zinvol om een gedetailleerde casusbeschrijving op te nemen. Daarom registreert het IVS-systeem niet alleen objectieve straftoemetingscriteria (waaronder de eis), maar ook subjectieve straftoemetingscriteria (hier komen we later in deze bijdrage uitvoerig op terug). In de databank is nadrukkelijk ruimte gereserveerd voor straftoemetingsargumenten en de strafmotivering.

Nostra

Nostra is een initiatief van het noordelijke ressort (Assen, Groningen en Leeuwarden) en wordt mede door het Ministerie van Justitie gefinancierd. De doelstelling van dit informatiesysteem is als volgt verwoord (Voogel, 1997, p. 6): 'Het zichtbaar maken van de uitgedeelde straffen per delictsoort op zowel individueel zaakniveau als geaggregeerd niveau. De gepresenteerde informatie heeft een beslissingsondersteunende functie.'

De verwachting is dat de strafoplegging als gevolg van de introductie van Nostra in het noordelijk ressort aan consistentie zal winnen. Gekozen is voor een eenvoudig inventariserend systeem, waarin een beperkt aantal zaakskenmerken van elf veelvoorkomende delicten wordt geregistreerd (Otte en Van der Vinne, 1996, p. 111). De registratie beperkt zich tot strafzaken met een enkelvoudige telastelegging die zijn behandeld

door de meervoudige kamer. Benadrukt wordt dat het systeem geen be-
 slissingen voorschrijft. De toegang tot het systeem is beperkt tot de straf-
 sectoren van de drie noordelijke arrondissementsrechtbanken en het
 hof. Aan het O.M. en de balie is vooralsnog de toegang ontzegd. Met het
 project is eind 1995 aangevangen en een eerste prototype is in december
 1997 in het noorderlijk ressort in gebruik genomen. Het systeem zal ge-
 durende twee jaren proefdraaien waarna het geheel geëvalueerd zal wor-
 den.

Nostra is eveneens een databank. De statistische grondslag van het
 systeem vereist dat grote aantallen casusposities worden vastgelegd. Het
 systeem registreert per casuspositie een beperkt aantal objectieve ken-
 merken. In de databank is geen ruimte gereserveerd voor de eis en de
 strafmotivering.

Een fictieve casus: tasjesroof

We beschrijven de werking van de drie informatiesystemen aan de hand
 van een fictieve casus. Gekozen is voor een delict dat door de drie syste-
 men wordt ondersteund en waarvan de complexiteit een aantal proble-
 men blootlegt rond de verwezenlijking van de gekozen vormen van auto-
 matisering.

Het delict is als volgt omschreven: Vier tasjesroven bij zeer oude dames
 op de openbare weg. De delicten zijn voltooid. Art. 312 Sr. is telaste-
 gelegd. Er is sprake van meerdaadse samenloop. De slachtoffers hebben
 als gevolg van het delict grote angst om zich weer op straat te begeven.
 De materiële schade van de slachtoffers bedraagt vijftienhonderd gul-
 den. Verdachte heeft een aanbod tot schadevergoeding gedaan. De ver-
 dachte is 29 jaar, is ernstig en langdurig verslaafd aan heroïne, is werk-
 loos, heeft een goede geestelijke ontwikkeling, woont zelfstandig, heeft
 een grote hoeveelheid documentatie (recidive), en is preventief gehecht.
 Hij handelde met voorbedachte rade. De kans op herhaling wordt groot
 geacht. Er is twintig maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf geëist.

In deze delictsommschrijving gaan vele strafverzwarende en straf-
 verlichtende omstandigheden schuil en de vraag is dan ook: hoe gaan de
 drie informatiesystemen met deze kenmerken om? Daarnaast betreft het
 hier een cumulatieve telastelegging, hoe wordt dat opgevangen?

Van elk informatiesysteem laten we zien welke de casuskenmerken
 door het informatiesysteem worden verwerkt, op welke wijze het infor-
 matiesysteem zijn uitkomst bepaalt (geïllustreerd middels *screen.dumps*),
 en wat die uitkomsten voor de officier/rechter betekenen. We beginnen
 het overzicht met het Bos-systeem.

Bos

Via een vraag-en-antwoord scenario verkrijgt Bos de benodigde kenmer-
 ken om de eis volgens de Polaris-richtlijnen vast te stellen. Dit proces

Figuur 1: Invoer van factoren volgens Bos

Is er sprake van medeplegen

Medeplegen

a) Er is geen sprake van medeplegen

b) Er is sprake van medeplegen

X Stop

? Uitleg

⌂ Vorige

Figuur 2. Berekening strafpuntentotaal volgens de Polaris-richtlijn 5.6.4.

Type	Beoordelingsfactor	Waardering	%	Punten
Basispunten	tasjesroof zonder wapen			180
Basisfactoren	aard van het letsel	licht		3
<i>Subtotaal</i>				
Delictspecifieke factoren	medeplegen	ja	25	45,75
<i>Subtotaal</i>				
Wettelijke factoren	medeplichtigheid	dader	0	0
<i>Subtotaal</i>				
Recidive		meermalen	100	228,75
<i>Subtotaal</i>				
Specifieke regelingen	schaderegeling			0
<i>Totaal</i>				457,50

voltrekt zich volgens een vast patroon. In de eerste plaats wordt het basis delict⁶ bepaald. In casu tasjesroof zonder wapengebruik. Aan dit basis delict zijn 180 basispunten toegekend. Vervolgens wordt aan de hand van beoordelingsfactoren (ingedeeld in basisfactoren, delictspecifieke factoren, wettelijke factoren en recidiveregeling) het bij het delict behorende totale aantal strafpunten berekend (zie figuren 1 en 2).

De lichte aard van het letsel van de slachtoffers (drie strafpunten) brengt het aantal strafpunten op 183. De beoordelingsfactoren uit de laatste drie categorieën (delictspecifieke factoren, wettelijke factoren en recidive) worden in procenten uitgedrukt. Het feit dat de verdachte de tasjesroven met een compagnon uitvoerde en daarbij steeds de hoofd dader was, betekent volgens de richtlijn dat het subtotaal met 25% moet toenemen ($183 + 25\% \times 183 = 228,75$). Aangezien de verdachte al meer malen voor gelijksoortige delicten is veroordeeld wordt dit puntenaantal nog eens verdubbeld ($228,75 + 100\% \times 228,75 = 457,50$). In casu komt het

6 Onder een basisdelict wordt een delict verstaan in de meest eenvoudige verschijningsvorm zonder bijbehorende strafverzwarende of strafverminderende omstandigheden (Voorlichtingsdienst Openbaar Ministerie 1998 p. 15).

Figuur 3: Beoordelingsrapport Bos

Teksten bekijken		
Beoordeelde feiten en/of basisdelicten		
5 6 4 Basisdelict tasjesroof zonder wapengebruik vier gelijksportige tasjesroven telastegelegd		457,50 4 x
Totaal		1830,00
Afnemend strafnut		
Schijf	Strafpunten	Sanctiepunten
Schijf 1	180,00 x 100 %	180,00
Schijf 2	360,00 x 50 %	180,00
Schijf 3	1290,00 x 25 %	322,50
Totaal		682,50
Beoordelingsadvies		
Dagvaarden is geïndiceerd als gevolg van: Overschrijding van de transactiegrens Meermalen recidive bij een of meer feiten Beoordelingsadvies dagvaarden Eis 682dagen		
<input checked="" type="button" value="X Stop"/> <input type="button" value="Afdrukken"/> <input type="button" value="Zoeken"/> <input type="button" value="Polars"/> <input type="button" value="Rapporten"/> <input type="button" value="Terug"/>		

totaal aantal strafpunten derhalve op 457,50 voor een enkele tasjesroof. De meerdaadse samenloop wordt binnen het richtlijnen-stelsel opgevangen door alle strafbare feiten afzonderlijk door te rekenen en de puntenaantallen bij elkaar op te tellen. In de voorliggende casus gaat het om vier gelijksoortige tasjesroven waardoor het puntentotaal kan worden verkregen door het berekende puntentotaal van een tasjesroof met vier te vermenigvuldigen: $4 \times 457,50 = 1830$. Het vreemde van deze berekeningswijze is echter dat het feit dat de verdachte recidivist is, vier maal wordt doorberekend in het totaal aantal strafpunten.

In de volgende stap worden de strafpunten via een schijvenstelsel omgezet in sanctiepunten. In deze omrekening wordt rekening gehouden met het afnemend strafnut⁷ (zie figuur 3). In de fictieve casus levert deze omrekening 682,5 sanctiepunten op. Het totaal aantal sanctiepunten wordt in het voordeel van de verdachte naar beneden afgerond op 682. Tot slot wordt op basis van het aantal sanctiepunten de te vorderen transactie of eis vastgesteld. Elk sanctiepunt komt overeen met een dag gevangenisstraf, een geldboete van vijftig gulden of een ontzegging van rijbevoegdheid gedurende een week (Steenhuis, 1998, p. 10). Het

⁷ In de praktijk van de beoordeling van strafzaken wijkt de beoordeling van een complex van delicten in bepaalde situaties af van de som van de beoordelingen van de afzonderlijke delicten. Hiervan is sprake indien een cumulatie van delicten optreedt of indien een combinatie van beoordelingsfactoren een onevenredig hoge sanctie indiceert (Voorlichtingsdienst Openbaar Ministerie 1998, p. 18).

beoordelingsadvies van Bos luidt in dit geval dan ook dagvaarden met een eis van 682 dagen gevangenisstraf.

Doordat een aantal criteria niet in de Polaris-richtlijn 5.6.4 zijn opgenomen (bij voorbeeld dat de verdachte bewust kwetsbare bejaarden be-roofde en het feit dat de slachtoffers aan de voorvallen geestelijk letsel hebben overgehouden), kan de officier de eis op basis daarvan aanpassen. Indien van het vorderingsadvies wordt afgeweken, dient de officier dit met redenen te omkleden. Deze redenen worden samen met de beoordelingsfactoren vastgelegd.

Resumerend berekent Bos de in een concrete strafzaak te vorderen eis volgens de vastgestelde Polaris-richtlijn. De benadering waarvoor hier is gekozen heeft veel weg van de *federal sentencing-guidelines* die in de Verenigde Staten van kracht zijn.

Statistische versus inhoudelijke ondersteuning

Voordat we overgaan tot de beschrijving van de twee informatiesystemen die voor de zittende magistratuur zijn ontwikkeld (IVS en Nostra), schetsen we het onderscheid tussen twee vormen van ondersteuning bij de straftoemeting. Dit onderscheid maakt het mogelijk om beide informatiesystemen op een overzichtelijke wijze tegen elkaar af te zetten.

De Nederlandse strafrechter heeft op het gebied van de sanctiebepaling te kampen met een gebrekkig referentiekader (zie ook Otte en Van der Vinne, 1996; Makkink e.a., 1996). Daarmee doelen we op het feit dat een strafrechter weinig zicht heeft op de vraag hoe de door hem in een individueel geval opgelegde sanctie zich verhoudt tot het binnen de rechtbank, het gerechtshof en het ressort geldende sanctiebeleid. Verbreding van het referentiekader is op die grond geboden. Uit onderzoek is gebleken dat daarbij onderscheid moet worden gemaakt tussen enerzijds veelvoorkomende delicten en anderzijds zwaardere en bijzondere delicten, daar verbreding van het referentiekader op elk van deze twee deelgebieden een andere benadering vereist (Oskamp, 1997). Het hier gemaakte onderscheid duiden we verder aan met de begrippen: statistische – en inhoudelijke ondersteuning.

Statistische ondersteuning bij veelvoorkomende delicten

Ten aanzien van de veelvoorkomende delicten bleek de behoefte zich niet zozeer te richten op het verkrijgen van inzicht in het intern, binnen één rechtbank of gerechtshof toegepaste straftoemetingsbeleid, maar meer op het verkrijgen van een landelijk inzicht in opgelegde sancties bij veelvoorkomende (standaard)delicten. De aandacht gaat hier volledig uit naar de opgelegde sancties en niet naar de daaraan ten grondslagliggende argumenten en overwegingen. De drijfveer achter deze behoefte was het streven naar landelijke uniformiteit in straftoemeting. Statistische ondersteuning is derhalve gericht op het vinden van bandbreedtes van sancties die in gelijksoortige casusposities zijn opgelegd.

De afgeleide bandbreedte kan de rechter bij de sanctiebepaling als uitgangspunt hanteren. De gedachte achter deze vorm van ondersteuning is dat de sancties aan consistentie zullen winnen indien het vertrekpunt in sanctie (gevormd door een bandbreedte) landelijk gelijk is.

Inhoudelijke ondersteuning bij zwaardere en bijzondere delicten

Ten aanzien van de zwaardere/bijzondere delicten bleken strafrechters behoefte te hebben aan meer inzicht in de argumenten en waarderungen die in individuele gevallen bij de sanctiebepaling een rol hebben gespeeld. Ook bij deze zwaardere en bijzondere strafbare feiten was het streven naar meer uniformiteit in de straftoemeting gewenst, maar ging het vooral om de behoefte aan ondersteuning in de besluitvorming zelf. Bij de inhoudelijke ondersteuning wordt inzicht gegeven in de overwegingen die aan de sanctiebepaling in vergelijkbare casusposities ten grondslag hebben gelegen. Hiermee haken we in op de voornaamste oorzaak voor het optreden van verschillen in straftoemeting, het gebrek aan gemeenschappelijke straftoemetingskennis. Door inzage te bieden in de gronden achter de sanctiebepaling ontstaat een vorm van informatie-uitwisseling tussen rechters, raadkamers, rechtbanken en gerechtshoven onderling. Deze laatste constatering is van het grootste belang aangezien het verbeteren van communicatie tussen rechters wordt gezien als mogelijkheid om tot gemeenschappelijke straftoemetingskennis te komen, hetgeen op zijn beurt weer een voorwaarde is voor het ontstaan van een meer consistente rechtspraak.

Binnen het IVS-ontwerp zijn beide vormen van ondersteuning verwezenlijkt, maar is de nadruk gelegd op het bieden van inhoudelijke ondersteuning. Binnen het Nostra-ontwerp heeft men zich beperkt tot de statistische vorm van ondersteuning. Omwille van efficiëntie beperken we ons in de beschrijving van IVS tot de inhoudelijke vorm van ondersteuning en verwijzen we voor de invulling van de statistische ondersteuning naar de beschrijving van het Nostra-systeem.

IVS

Aan dit systeem ligt, vergelijkbaar met het Bos-systeem, een nauwkeurig uitgewerkt model ten grondslag, waarin verschillende typen straftoemetingscriteria worden onderscheiden. De straftoemetingscriteria vormen de ankerpunten op basis waarvan gevallen met elkaar kunnen worden vergeleken. Het is derhalve van groot belang dat deze criteria zorgvuldig in kaart worden gebracht. Dat is in nauwe samenwerking met leden van de zittende magistratuur voor vijf delictgroepen (waaronder geweldsdelicten en zedendelicten) gebeurd. Hierbij is onder andere gebleken dat er op twee manieren naar een strafzaak kan worden gekeken: op basis van *feiten* (objectief): in termen van overtreden artikel (302 Sr), leeftijd verdachte (21), documentatie (first offender) en de eis van het O.M. (200 uren arbeid ten algemenen nutte); op basis van *factoren* (sub-

jectief): zoals een rechter dat pleegt te doen in termen van de gevolgen waren zeer ernstig, de kans op recidive is meer dan aanmerkelijk en de noodzaak tot beveiliging is aanmerkelijk.

In een factor wordt een feitencomplex (een verzameling feiten) als een geheel gewaardeerd. In de factor kans op recidive worden bij voorbeeld feiten meegewogen als: de hoeveelheid specifieke en niet-specifieke recidive (documentatie), het inzicht van de dader in de ernst van het gebeurde, en een eventuele verslavingsproblematiek. Het voordeel van het beschrijven van een strafzaak aan de hand van factoren is dat je met een relatief klein aantal waarderungen toch een goed beeld kunt geven van de ernst/het gewicht van de zaak.

Dit onderscheid tussen feiten en factoren is om twee redenen van groot belang gebleken voor het ontwerp van IVS. Enerzijds maakt dit onderscheid het mogelijk om op verschillende gronden naar vergelijkbare gevallen te zoeken. Ofwel naar gevallen die feitelijk vergelijkbaar zijn (bij voorbeeld tasjesroven waarbij meerdere daders betrokken waren, als dreigmiddel gebruik werd gemaakt van een steekwapen, en de slachtoffers bejaard zijn). Ofwel naar gevallen die qua ernst/kaliber gelijk zijn. Anderzijds maakt het onderscheid het mogelijk om verschillen in straftoematingsopvattingen tussen verschillende rechters te signaleren (bij voorbeeld doordat dezelfde feitencomplexen in termen van factoren verschillend worden gewaardeerd) en daarmee bespreekbaar te maken.

In IVS worden de feiten in vijf categorieën ingedeeld: de omstandigheden van het geval; de ernst van de gevolgen; de omstandigheden van de persoon van de dader; de processuele context; en onzekerheden. Alleen de eerste categorie heeft per delictgroep een eigen, toegespitste invulling gekregen. Bij de overige categorieën is de inhoud constant gebleken. Van alle gegevens uit onze fictieve tasjesroof worden de in figuur 4 opgesomde kenmerken in IVS onderscheiden (figuur 4).

Factoren worden naar een vijfpuntsschaal gewaardeerd: minimaal, minder dan aanmerkelijk, aanmerkelijk, meer dan aanmerkelijk en maximaal. Waarbij de waarden minimaal en maximaal slechts in extreme situaties worden toegepast, zodat in wezen een driedeling resteert. De relevante factoren in de voorliggende casus zijn als volgt gewaardeerd (zie figuur 5).

Indien de rechter onzeker is over de juiste waardering van een factor in een voorliggend geval, is het mogelijk om een overzicht op te vragen van argumenten die bij deze beoordeling in andere casusposities zijn gehanteerd. Op die manier kan de rechter zijn argumentatie afzetten tegen die van collega's.

De reden voor het uitvoerig vastleggen van de strafbepalende criteria ligt besloten in het feit dat rechters bij de besluitvorming veelal intuïtief te werk gaan en daarbij gebruik maken van impliciete vuistregels. Door de mogelijke strafbepalende criteria gestructureerd voor te leggen, wordt de rechter min of meer 'gedwongen' om zijn gedachtengoed te expliciteren. Langs deze weg worden de verschillende straftoematingsopvattingen

Figuur 4: Relevante feiten vastgelegd in IVS

Geweldsdelict		
De omstandigheden van het geval	Opzet Standaardtypering Overtreden artikel Plaats van handeling Vertrouwensrelatie met slachtoffers	voorbodachte rade tasjesroof art. 312 Sr op de openbare weg geen
De ernst van de gevolgen	Pijn bij slachtoffer(s) Duur van de pijn Lichamelijk letsel Verwachte genezing lichamelijk letsel Geestelijk letsel Verwachte genezing geestelijk letsel	minder hevige korte minder zwaar geheel zwaar gedeeltelijk
De omstandigheden van de persoon	Leeftijd Werk Inkomen Leefomstandigheden Opleiding Geestelijke ontwikke- ling Specifieke recidive Niet-specifieke recidive Verslaving hard drugs	28 geen uitkering alleen middelbaar goede grote hoeveelheid grote hoeveelheid ernstig en langdurig
De processuele context	Meerdaadse samenloop TUL gevorderd Voeging door benadeelde Aanbod schadevergoe- ding	4 tasjesroven wel ja wel
Relevante onzekerheden	Kans op herhaling Inzicht in ernst van gebeurde	groot sterk

gen inzichtelijk gemaakt, en kan inhoudelijke discussie op gang worden gebracht. Dit alles kan op de lange duur leiden tot meer eenheid en betere strafmotiveringen.

Nadat deze casusgegevens aan IVS zijn verstrekt heeft het systeem voldoende houvast om het voorliggende geval te vergelijken met reeds gere-

Figuur 5: De waardering van factoren

Factor	Waardering	Overweging
Mate van gerichtheid van de wil op het feit (van voorwaardelijke opzet tot voorbedachte raad)	maximaal	Omdat het misdrijf met voorbedachte rade werd gepleegd
Ernst van de gevolgen voor het (de) slachtoffer(s)	meer dan aanmerkelijk	Omdat de slachtoffers zwaar geestelijk letsel hebben opgelopen, waarvan slechts gedeeltelijke genezing wordt verwacht
Gebrek aan inzicht in de ernst van het gebeurde	aanmerkelijk	Omdat uit de houding van de verdachten aanzien van de ernst van het gebeurde een ruime mate van onverschilligheid bleek
Mate van toerekenbaarheid	maximaal	Omdat de geestelijke ontwikkeling van verdachte op zichzelf goed is geweest en zijn ernstige verslaving bij deze factor niet wordt meegewogen
Kans op recidive	meer dan aanmerkelijk	Omdat de hoeveelheid documentatie, de verslavingsproblematiek en het gebrek aan inzicht in de ernst van de gepleegde misdrijven daar aanleiding toe geven
Noodzaak tot beveiliging	aanmerkelijk	Omdat de kans op recidive meer dan aanmerkelijk is en de aard van de te verwachten recidive een ernstig risico voor de samenleving vormt

gistreerde gevallen. De selectiefunctie die verantwoordelijk is voor de inhoudelijke ondersteuning gaat op basis van deze verzameling casuskenmerken (of een deelselectie daarvan) op zoek naar een vooraf aangegeven aantal meest vergelijkbare gevallen.⁸ Bij deze selectie kan van het onderscheid tussen feiten en factoren gebruik worden gemaakt. De geselecteerde gevallen worden vervolgens in volgorde van de mate van vergelijkbaarheid in een overzicht weergegeven (zie figuur 6). In dit overzicht wordt per casuspositie een percentage weergegeven dat de mate van vergelijkbaarheid uitdrukt, een korte beschrijving van de casus, en de opge-

8 In deze selectieprocedure wordt gebruikgemaakt van de zogenaamde *nearest-neighbour*-methode (Kolodner, 1993)

Figuur 6: Overzicht van drie meest vergelijkbaar bevonden gevallen

Parketnummer	Datum invoer	Percentage	Opgelegde straf
1 G-9	08-26-97	90%	20 mnd gevangenisstraf
<p>Tien tasjesroven bij zeer oude dames van boven de 70 tot 89 jaar De brutaliteit van de feiten blijkt uit het feit dat betrokkene welbewust oudere mensen uitzocht die slecht ter been waren Het aanbod van hem om van zijn verslaving af te komen in een psychiatrische inrichting is vanwege de betrouwbaarheid van zijn verklaringen van de hand gewezen en heeft niet strafmatigend gewerkt</p>			
2 G-14	08-26-97	56%	12 mnd gvs-ov en 6 mnd gvs-vw
<p>Tasjesroof (in vereniging) en straatroof Antilliaanse jongen van 19 jaar verblijft in Nederland zonder ouders, zonder school zonder werk, zonder inkomen Heeft psychische problemen Hij erkent te stelen om in zijn onderhoud te voorzien</p>			
3 G-18	08-26-97	50%	10mnd gvs-ov
<p>Tasjesroof met z n tweeën in de metro waarbij het slachtoffer ten val kwam</p>			

Figuur 7: Een casuspositie samengevat
Parketnummer: G-9

Wetsartikel : art. 312 Sr

Beschrijving van het geval

Tasjesroof bij zeer oude dames van boven de 70 jaar tot 89 jaar

Opgelegde Straf

20 mnd Onvoorwaardelijk Gevangenisstraf

Factoren Gebrek aan inzicht in de ernst van het gebeurde

3	5	4	5	4	3
---	---	---	---	---	---

Straftoemetingsoverwegingen

De brutaliteit van de feiten blijkt uit het feit dat betrokkene welbewust oudere mensen uitzocht die slecht ter been waren Het aanbod van hem om van zijn verslaving af te komen in een psych inrichting is vanwege de onbetrouwbaarheid van zijn verklaringen van de hand gewezen en heeft niet strafmatigend gewerkt

Details

Afsluiten

Figuur 8: Invoer kenmerken ten aanzien van de persoon

Nostra Uitvoersysteem - [Kenmerken Persoon]

Tasjesroof Kenmerken Persoon

Kenmerk	Klasse	O
☒ Verslavingsproblematiek		
☐ Seneuze bereidheid tot affkicken		
☒ Initiatief genomen tot schadevergoeding		
☐ Mate van toerekeningsvatbaarheid	verminderd toerekeni	
☐ Mate van toerekeningsvatbaarheid	sterk verminderd toer	
☐ Mate van toerekeningsvatbaarheid	enigszins verminderd	
☐ Mate van toerekeningsvatbaarheid	ontoerekeningsvatba	
☐ Leeftijd	jonger dan 18 jaar	
☒ Leeftijd	18 jaar en ouder	
☐ Zorgverplichting		
☐		
☐		
☐		
☐		

Ok

Figuur 9: Casusbeschrijving volgens Nostra

Tasjesroof

Kenmerken van de zaak	Aantal tasjesroven?	4
	Is er sprake van letsel bij het slachtoffer?	ja
	Is er sprake van een bejaard slachtoffer?	ja
Kenmerken van de persoon	Is er sprake van een verslavingsproblematiek?	ja
	Initiatief genomen om tot schadevergoeding te komen?	ja
	Leeftijd veroordeelde	18 jaar of ouder
Recidive	betreffende 312, 317?	zwaar

legde straf. De drie meest vergelijkbare gevallen die in casu door IVS zijn opgespoord geven we in figuur 6 weer. Mocht de rechter geïnteresseerd zijn in de achtergronden van een vergelijkbaar bevonden geval, dan kan hij de betreffende casus nader bekijken (zie figuur 7).

Het doel van deze benadering is het opsporen van een kleine verzameling gevallen die het meest vergelijkbaar zijn met het ter beoordeling voorliggende geval. Deze gevallen kan de rechter als referentiekader gebruiken. De overwegingen die in die gevallen strafbepalend waren, kunnen in het beoordelingsproces worden meegenomen. Voor de goede werking van de hier beschreven vorm van ondersteuning is een uitgebreidere strafmotivering wel noodzakelijk.

IVS stimuleert een expliciete wijze van motiveren en biedt inzicht in argumenten en overwegingen die in de huidige straftoemingspraktijk worden gehanteerd. Daarboven reikt het systeem de rechter, die in een individueel geval moet oordelen, een klein aantal meest relevante zaken aan die in de oordeelsvorming kan worden meegenomen.

Nostra

In Nostra worden de zaakskenmerken in drie categorieën ingedeeld: kenmerken van de zaak; kenmerken van de persoon; en recidive. Deze categorieën hebben per delictsoort een eigen invulling.

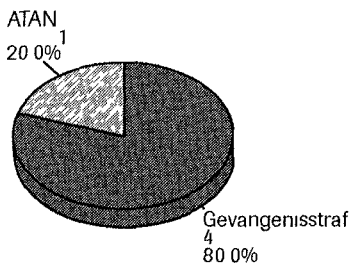
Door de relevante zaakskenmerken binnen deze drie categorieën te waarderen, kan een zoekterm worden samengesteld. In figuur 8 zijn drie persoonskenmerken getypeerd: er is sprake van een verslavingsproblematiek; de verdachte heeft het initiatief tot schadevergoeding genomen; en de leeftijd van de verdachte is 18 jaar en ouder. Van alle gegevens uit onze fictieve tasjesroof worden in totaal de volgende zeven kenmerken in Nostra onderscheiden (figuur 9).

Nostra is in staat om aan de hand van deze gewaardeerde zaakskenmerken, of een deelselectie daarvan, casusposities te selecteren die aan deze criteria voldoen. Op basis van de verzameling geselecteerde casusposities worden achtereenvolgens twee grafieken opgebouwd:

- strafsoorten per delict, een grafiek (taartpunt of staafdiagram) waarin de verdeling van de geselecteerde casusposities over de verschillende strafsoorten wordt weergegeven;
- strafmaten, een staafdiagram waarin de spreiding van de strafmaten binnen één strafsoort wordt weergegeven.

Nostra bevatte op 16 maart j.l. in totaal 218 strafzaken verdeeld over elf delictsoorten, vijf daarvan betroffen tasjesroven. Het selectiemechanisme van Nostra gaat op zoek naar gevallen waarin zich alle opgegeven kenmerken met gelijke waardering voordoen. Dit houdt in dat een geval waarin van de zeven kenmerken slechts één kenmerk qua waardering verschilt als niet relevant wordt buitengesloten. Het was om die reden niet opportuun om het systeem op basis van alle in figuur 9

Figuur 10: Indeling naar strafsoort

Figuur 11: Tussenschermbild individuele zaken

	Strafmaat	Eenheid	Strafsoort	Datum Uitspr	Parketnummer	Hoofdstrafsoort
1	3	Maanden	Gevangenisstraf	26-11-1996	XXXXXXXXXXXX	nvt
2	10	Maanden	Gevangenisstraf	24-12-1996	XXXXXXXXXXXX	nvt
3	15	Maanden	Gevangenisstraf	23-02-1995	XXXXXXXXXXXX	nvt
4	30	Maanden	Gevangenisstraf	21-09-1995	XXXXXXXXXXXX	nvt

opgesomde zaakskenmerken te raadplegen. De toegevoegde waarde van statistische overzichten hangt namelijk nauw samen met het aantal strafzaken waarop het overzicht gebaseerd is. Om toch een indicatie te geven van de wijze waarop het systeem ondersteuning in het straftoemingsproces kan bieden, voeren we naast de delictstypering 'tasjesroof' geen andere selectiecriteria op.

Het eerste overzicht dat door Nostra wordt samengesteld is in figuur 10 weergegeven. Deze grafiek geeft aan dat van de vijf geregistreerde tasjesroven in vier een gevangenisstraf is opgelegd en in één atan (arbeid ten algemene nutte). De rechter krijgt langs deze weg inzicht in de strafsoorten die in 'gelijksoortige' gevallen gebruikelijk zijn (in casu lijkt gevangenisstraf als hoofdstraf de meest aangewezen strafkeuze). Vervolgens kan door één van de strafsoorten (taartpunten) te selecteren de spreiding van de strafmaten binnen de betreffende strafsoort in een staafdiagram of een lijst (zie figuur 11) worden getoond.

Figuur 11 laat de gevangenisstraffen in oplopende volgorde zien die in de vier geselecteerde tasjesroven zijn opgelegd.⁹ De parketnummers zijn in dit overzicht om reden van anonimiteit weggelaten. De bandbreedte van opgelegde straffen loopt in casu van drie tot dertig maanden.

9 In het ene geval dat onder de strafsoort atan werd ondergebracht, is 240 uur atan in combinatie met drie maanden voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd

Figuur 12: Een vergelijkingskader

	Bos	IVS	Nostra
a Gebruik van expliciete beoordelingsnormen	ja	indirect	indirect, maar beperkt
b Ondersteuning type delict	veel-voorkomende	veel-voorkomende + bijzondere delicten	veel-voorkomende
c Vrijheid	gering	groot	groot
d Open/gesloten systeem	gesloten	open	open, maar beperkt
e Signaleren van verschillen	nee	ja	nee
f Noodzakelijk onderhoud	intensief	gering	gering
g Risico sjabloon toepassing	zeer groot	gering	groot
h Mogelijkheid van politiek bestuurlijke beïnvloeding	groot	klein	klein

Van elke individuele zaak kan een rapport worden opgevraagd waarin een overzicht wordt gegeven van een klein aantal geregistreerde kenmerken van de betreffende strafzaak.

Het doel van deze informatie is evident, het verbreden van het referentiekader van een rechter door het bieden van een statistisch overzicht van straffen (bandbreedtes) die zijn opgelegd in 'gelijksoortige' gevallen.

Wel moet onder ogen worden gezien dat de grondslag achter het woordje gelijksoortig vrij smal is aangezien het aantal kenmerken op basis waarvan de selectie heeft plaatsgevonden noodgedwongen klein is.

De vergelijking

Om de drie geschetste systemen te kunnen vergelijken hebben we een kader nodig, een perspectief. We ontleen dat kader aan acht eigenschappen (figuur 12).

Gebruik van expliciete beoordelingsnormen (ad a)

Wanneer we de drie geschetste systemen met elkaar vergelijken, dan valt allereerst het onderscheid op tussen enerzijds het Bos-systeem dat uitgaande van de norm een eis berekent voor een concreet individueel geval, en anderzijds IVS en Nostra die bij gebrek aan expliciete straftoemingsnormen op basis van een verzameling vergelijkbare gevallen inzicht bieden in wat in een concreet geval qua straftoemeting gangbaar is.

De wijze waarop aan de Polaris-richtlijnen vorm is gegeven zorgt ervoor dat strafbepalende kenmerken niet langer in samenhang worden beoordeeld. Ieder kenmerk wordt afzonderlijk meegewogen in de bepaling van de eis. Gezien deze beoordelingswijze is het zeer wel mogelijk dat de straf-eisen (en als die stelselmatig zouden worden gevolgd: de opgelegde straffen), net als in de USA ten gevolge van de aldaar in 1987 ingevoerde federale richtlijnen, een aanmerkelijke toename in omvang te zien zullen geven. In het gekozen voorbeeld kwam dit aspect goed tot uitdrukking doordat het feit dat de verdachte recidivist was tot vier maal toe (in ieder gepleegde tasjesroof) eis-verhogend heeft gewerkt. Aanvullend kan men zich afvragen waarom een sanctiepunt gelijk is gesteld met een dag gevangenisstraf, vijftig gulden boete of een week ontzegging van de rijbevoegdheid.

De introductie van een soortgelijk systeem binnen de zittende magistratuur is onzes inziens als gevolg van het gebrek aan gemeenschappelijke straftoemingsnormen vooralsnog niet mogelijk. Maar het voorliggende geval kan wel met zijn relevante factoren en overwegingen in een systeem als IVS of Nostra¹⁰ worden geregistreerd teneinde in de toekomst te kunnen fungeren als een eerste begin van beleid. Die taak kan niet aan een informatiesysteem worden toevertrouwd, maar wel aan een gezaghebbend college van rechters (de vergadering van coördinatoren van strafsecties van de gerechtshoven, bij voorbeeld). Het vaststellen van het straftoemingsbeleid berust bij de zittende magistratuur.

Het formuleren van beleid in termen van relevante factoren en motiveringen bij voorliggende gevallen behoort niet tot de normale gang van zaken binnen de zittende magistratuur (verkorte vonnissen, spaarzame motivering). Kwaliteitsverbetering in dezen, eventueel ondersteund door een systeem als IVS of Nostra, kost geld. Voor die kwaliteitsverbetering zijn bestuursbeslissingen nodig die binnen de zittende magistratuur worden genomen: daarbij zullen kosten en baten (kwaliteitswinst, rechtsgelijkheid, rechtszekerheid) worden afgewogen.

Een bezwaar van IVS is, dat de effectieve invoering ervan, desgewenst door de zittende magistratuur, een bestuurskracht binnen de zittende magistratuur vooronderstelt die nog niet is verwezenlijkt. Naar ons idee

10 Bij Nostra is deze mogelijkheid echter beperkt, omdat slechts een beperkt aantal strafbepalende kenmerken van een geval wordt opgenomen, zonder strafmotivering

dient in afwachting van de uitwerking van de aanbevelingen van de commissie Leemhuis, alvast met het ontwikkelen en vormgeven van een adequate bestuurscultuur binnen de zittende magistratuur bij geschikte projecten te worden geëxperimenteerd.

Ondersteuning type delict (ad b)

Hierbij maken wij onderscheid tussen enerzijds de veelvoorkomende delicten en anderzijds de zwaardere, bijzondere delicten. Bos en Nostra richten zich enkel op eenvoudige veelvoorkomende delicten. Dergelijke delicten lenen zich ook beter voor een statistische/normatieve aanpak waarin slechts een beperkt aantal factoren behoeft te worden meegewogen. Bij de zwaardere en bijzondere delicten geldt ten aanzien van de besluitvorming echter een hogere mate van complexiteit. Statistiek betekent dan niets meer. Voor deze categorie delicten is in IVS de eerder beschreven inhoudelijke ondersteuning verwezenlijkt.

Vrijheid/dwingendheid (ad c)

Het Bos-systeem ondersteunt de mogelijkheid om afwijkingen van het bestaande beleid toe te lichten. Als alles goed gaat zou de Officier bij voorbeeld van het beleid kunnen afwijken omdat hij weet dat in zijn ressort over de straftoemeting consequent anders wordt gedacht door de zittende magistratuur. Ook kan hij aangeven welke factoren zijns inziens ten onrechte niet in het beleid tot uitdrukking komen en waarom. De mogelijkheden van Bos berusten op een authentiek en constructief gebruik van deze functie.

In feite kunnen daaraan evenwel problemen zijn verbonden. Het is bij voorbeeld bekend dat ambtenaren hun individuele beleid met behulp van beleidsondersteunende systemen blijven uitvoeren door de feiten van een casus op een zodanige manier aan te passen zodat het er op lijkt dat het door hen gewenste voorstel door het beleidssysteem werd verwezenlijkt (Nieuwenhuis, 1989). En die gang van zaken lijkt niet uitgesloten wanneer Bos daadwerkelijk wordt ingezet om op het doorvoeren van een bepaald beleid *toe te zien*. Het is bekend dat de Procureur-Generaal van het ressort Arnhem, Steenhuis, op verschillende presentaties heeft laten weten dat Bos zou worden ingezet om indicaties te geven voor het voeren van serieuze gesprekken met individuele Officieren van Justitie die met grotere frequentie dan gebruikelijk van het in Bos vastgelegde (en nu ook: voorgeschreven) beleid afweken. De kans dat de officieren massaal zullen willen afwijken van hetgeen Bos voorstelt, is niet ondenkbeeldig. In de Polaris-richtlijnen worden bij voorbeeld geen daderaspecten (anders dan de documentatie) meegewogen.

De systemen IVS en Nostra bieden inzicht in de geldende straftoemingspraktijk en hebben een ondersteunende functie. Rechters hebben dan ook de vrijheid om van de uitkomsten van deze systemen af te

wijken. Al is het in het kader van de kennisvermeerdering wel zinvol om dit nader toe te lichten.

Open/gesloten systeem (ad d)

Bos betreft een vast (klein) aantal factoren in het besluitvormingsproces. Nostra en IVS hebben een meer open benadering. In beide systemen is bij de casusbeschrijving ruimte gereserveerd om ook 'nieuwe' factoren kenbaar te maken die bij de beoordeling van een individueel geval mede strafbepalend werden bevonden. Bij IVS is zelfs voor een aantal gereedschappen gezorgd om nieuwe factoren die zich structureel aandienen, centraal in de domeinmodellen van het systeem op te nemen. Het aantal strafbepalende kenmerken is hier dan ook niet limitatief, dit in tegenstelling tot Nostra, waar nadrukkelijk naar het expliciteren van een klein aantal factoren wordt gestreefd.

Gesignaleerde verschillen (ad e)

Het verkrijgen van meer inzicht in de (mogelijk verschillende) redenen achter de eis/straf is een eerste stap in de richting van meer eenheid in de strafoplegging. Een belangrijke vraag is dan ook in hoeverre de systemen in staat zijn om verschillende straftoematingsopvattingen te signaleren. Bos laat van de besproken systemen de gebruiker de minste beoordelingsruimte. Wel kan van het berekende voorstel (de eis) gemotiveerd worden afgeweken. Langs deze weg kan een afwijkende stellingname kenbaar worden gemaakt. Nostra biedt de rechter een grotere vrijheid, maar registreert slechts een beperkt aantal strafbepalende factoren en geen strafmotivering waardoor eventuele verschillende straftoematingsopvattingen niet zichtbaar worden. IVS is in staat om verschillen in straftoematingsopvattingen te signaleren en bespreekbaar te maken (bij voorbeeld via het onderscheid tussen feiten en factoren). Er zal wel een redactie in het leven moeten worden geroepen om deze activiteiten te ontplooiën.

Noodzakelijk onderhoud (ad f)

De normatieve benadering van Bos vereist veel onderhoud, het puntenstelsel zal regelmatig geijkt en bijgesteld moeten worden. Uit onderzoek op het gebied van de artificiële intelligentie blijkt dat het onderhouden van regel-gebaseerde systemen zeer problematisch is. Deze onderhoudsproblematiek is funest gebleken voor een vergelijkbaar systeem (As-syst¹¹) dat in de Verenigde Staten is ontwikkeld om het gebruik van de

11 Met de introductie in Amerika van de Sentencing Reform Act in 1984 is een extreme maatregel getroffen om tot een meer uniforme rechtspraak te komen. De federale straftoematingsrichtlijnen werden op 1 november 1987 geëffectueerd. Via deze richtlijnen

federal sentencing guidelines te ondersteunen. In 1994 is het *up to date* houden van dit informatiesysteem gestaakt vanwege de veranderlijkheid van de straftoemetersrichtlijnen.

De noodzaak tot onderhoud geldt bij Bos zeker voor de aanvangsfase aangezien het puntenstelsel niet via een uitgebreid democratisch besluitvormingstraject tot stand is gebracht. Slechts een klein aantal officieren heeft inspraak gehad. Bovendien is de strafrechtspleging voortdurend aan verandering onderhevig. Denk bij voorbeeld aan de steeds groeiende waaier van sanctiemogelijkheden en invullingen van bijzondere voorwaarden. Bij de systemen IVS en Nostra beperkt het onderhoud zich tot het aanbrengen van veranderingen in de domeinmodellen op basis waarvan gevallen met elkaar worden vergeleken. Veranderingen in straftoemetersbeleid worden hier automatisch opgevangen door de continue inzameling van nieuwe casuïstiek.

Alleen in IVS zijn onderhoudsfuncties verwezenlijkt met behulp waarvan op centraal niveau snel veranderingen kunnen worden doorgevoerd. Bij de andere systemen leiden noodzakelijke veranderingen tot ingrijpende aanpassingen in de programmatuur zelf.

Risico sjabloon-toepassing (ad g)

Met de introductie van richtlijnen en beslissingsondersteunende systemen in het recht groeit de angst voor de verstening van het recht. Aangezien Bos van de drie het meest dwingende systeem is, is het gevaar van sjabloon-toepassing hier ook het grootst. Het gevaar bestaat dat bestaand beleid ten onrechte wordt toegepast op uitzonderingen, maar daartegen dient de Officier van Justitie die het systeem gebruikt te waken. Het consequent toepassen van bestaand beleid op standaardgevallen geeft een vorm aan rechtsgelijkheid, die afhankelijk is van het aantal en de aard van factoren dat in het beleid wordt meegewogen: hoe minder, hoe grover. Ten aanzien van IVS en Nostra geldt dit gevaar, gezien de hoge mate van vrijheid, minder.

Politiek-bestuurlijke beïnvloeding (ad h)

Politieke-bestuurlijke beïnvloeding op de straftoemetering is in potentie aanwezig in ieder systeem dat enige besluitvorming ondersteunt. Toch geldt dat deze mogelijkheid het grootst is bij de totstandkoming van O.M.-beleid, en daarmee vooral bij het Bos-systeem. Daartegen is geen bezwaar, omdat het beleid van het O.M. nu eenmaal uiteindelijk een

worden bandbreedtes van mogelijke straffen voorgeschreven. Voortvloeiend uit de effectuering van de straftoemetersrichtlijnen is een ondersteunend, regelgebaseerd informatiesysteem ontwikkeld: *assyst* (*applied sentencing systems*) genaamd (Simon en Gaes, 1989). *Assyst* onttrekt casusgegevens aan de gebruiker en bepaalt op basis van deze gegevens de bandbreedte van straffen volgens de geldende straftoemetersrichtlijnen.

politiek-bestuurlijke verantwoordelijkheid is. Dat geldt niet voor het beleid van de zittende magistratuur. Algemeen wordt aanvaard dat voorzover er sprake kan zijn van beleidsvorming bij de zittende magistratuur, dit een zaak van de zittende magistratuur behoort te zijn. Zowel IVS als Nostra ondersteunen die onafhankelijkheid ten volle. De systemen worden immers inhoudelijk gevuld door leden van de zittende magistratuur.

Afsluiting

In de voorgaande bespiegelingen hebben we een beeld geschetst van de ontwikkelingen die gaande zijn op het grensgebied van de informatietechnologie en straftoemeting. We hebben de werking van drie informatiesystemen beschreven en deze systemen onderling vergeleken. Een prangende vraag blijft echter hoe het gebruik van informatietechnologie bij de straftoemeting zich in de toekomst verder zal ontwikkelen. Er zijn al enkele voortekenen te onderscheiden. In de inleiding werd al vermeld dat de presidenten van de vijf gerechtshoven de behoefte hebben uitgesproken aan een landelijke databank voor strafzaken waarbij een gevangenisstraf wordt opgelegd langer dan vier jaar (Makkink, 1996¹²; Frijda, 1998; Lamboo, 1998¹³). Op dit moment wordt door het Ministerie van Justitie een vooronderzoek verricht naar de wijze waarop dit project moet worden ingekleed. Hierin zien we een serieus vervolg waarin de vruchten van de beschreven projecten kunnen worden meegenomen.

Literatuur

Corstens, G.J.M.

Eenheid van rechtspraak, in het bijzonder in de strafrechtspleging
Nederlands juristenblad, 73e jrg., 1998,
pp. 297-302

Frijda, L.

Strafmotivering als onderdeel van een consistente straftoemeting
Amsterdam, Gerechtshof Amsterdam,
Prinsengrachtreeks 1, 1996

12 De commissie deed de volgende aanbeveling: Het verdient aanbeveling dat in het bijzonder wat betreft de lange gevangenisstraffen de gehele strafoplegging inzichtelijk wordt gemaakt door: (a) de strafmotivering te verbeteren, (b) bij uitzonderlijk hoge strafoplegging de casus uitgebreid te beschrijven en (c) een databank te creëren voor straffen van 4 jaar of langer teneinde het referentiekader van rechters te verbreden.

13 Balkema (coördinerend vice-president van het gerechtshof in Arnhem) zegt in dit interview het volgende: 'Het gaat om een databank naar het 'Leidse model', opgezet op basis van jurisprudentie van zaken waarin de gerechtshoven een straf van vier jaar of meer hebben opgelegd. Daarmee willen we de rechters meer inzicht geven in de strafmaat en de motivering van het arrest in dit soort zaken. Wanneer we ermee aan de slag denken te kunnen gaan? Ik hoop zo snel mogelijk. Voorlopig wachten we nog op het groene licht van het departement.'

Frijda, L.

Databank straftoemeting
Den Haag, Ministerie van Justitie,
Vergaderstuk voor directie rechtsple-
ging, 1998

Kolodner, J.L., R.L. Simpson e.a.

*A process model of case-based
reasoning in problem solving*
Los Angeles, Ijcai, 1e jrg., 1985, pp.
284-290

Lambo, M.

*Computer helpt rechter bij bepalen
strafmaat*
Justitiekraant, 8e jrg., nr. 9, 1998, pp. 1
en 3

Leemhuis-Stout, J.M. (voorz.)

Rechtspraak bij de tijd
's-Gravenhage, Adviescommissie
Toerusting en Organisatie zittende
magistratuur, 1998

Makkink, J.J. (voorz.)

*Rapport commissie Lange gevangenis-
straffen*
Den Haag, Gerechtshof Den Haag,
1996

Oskamp, E.W.

*Computerondersteuning bij straftoe-
meting; de ontwikkeling van een
databank*
Deventer, Gouda Quint, 1998

Otte, M. en J. van der Vinne

Het modelleren van de straftoemeting
Delikt en delinkwent, 26e jrg., nr. 2,
1996, pp. 104-118

Remmerts de Vries, H.W.P.

*Toepassing van een Beslissing
Ondersteunend Systeem (BOS) bij de
OM-beoordeling van strafzaken*
Amsterdam, Bakkenist, 1995

Schmidt, A.H.J.

*Notities over straftoemeting en een
databank*
Leiden, Rijksuniversiteit Leiden, 1997

Simon, E., G. Gaes

*Assyst; computer support for guideline
sentencing*
The Second International Conference
on Artificial Intelligence and Law,
1989, Vancouver, pp. 195-200

Slotboom, A., H. Koppe e.a.

*De relatie tussen eis en vonnis;
strafvordering en straftoemeting in vier
arrondissementen*

Justitiële verkenningen, 18e jrg., nr. 8,
1992, pp. 59-71

Steenhuis, D.W.

*Project Ontwikkeling Landelijke
Richtlijnen Strafvordering, Polaris-
richtlijnen O.M.*

O.M-brochure 1998, pp. 24